De la Saussaye schreef: „Ethisch is niet de naam van eene richting in de gemeente; maar de wijsgeerige karakteristiek van het beginsel der theologische wetenschap tegenover het empirisme, zoowel het naturalistische als het supranaturalistische."

Gunning zeide van het hoofdbeginsel van de la Saussaye en de zijnen: „Wij gelooven, dat men bekeerd moet zijn om de waarheid te kunnen zien en over haar te kunnen spreken, hetzij als man der kerk, hetzij als man der wetenschap".

En Valeton sprak van het ethische standpunt als: „het poneeren van de absolute zelfstandigheid van het geloofsleven, als hebbende zijn zekerheid alleen in zich zelf".

Ik ben het hier met Dr. Honig goed eens, dat uit deze verschillende omschrijvingen „wel is aan te wijzen wat met den term „ethisch" is bedoeld en wat door de „ethische" *richting* — zooals hij, ten spijt van ook de la Saussaye's protest, schrijft, — „wordt nagestreefd".

Ten gerieve van zijn, theologisch niet- of niet-voldoend geschoolde lezers geeft Prof. Honig zich dan nog de moeite van op blz. 22—24 de, door hem vermelde, »definities« nader toe te lichten om, met een: »Het is wel helder en duidelijk te zeggen wat met den term »ethisch« werd bedoeld«, — de beschuldiging van duisterheid, als een onverdiende, aftewijzen.

* * *

Maar nu, en in de tweede plaats: de rechtmatige klacht, die hij inbrengt.

Vergelijkt men nu dit deel van het resultaat waartoe Dr. Honig komt, met de wijze waarop hij dat van p. 24—30 tracht te bereiken, dan doet het eenigszins zonderling, dat op die zes bladzijden vrijwel alleen sprake is van den ouderen de la Saussaye.

Al de argumenten toch voor de rechtmatigheid der drieerlei klacht zijn zoo goed als uitsluitend ontleend aan wat geschreven is door „den baanbreker van de „ethische" richting in Nederland".

Dit is zeker bevreemdend, want Valeton mocht in 1903, zooals Honig meer dan eens vermeldt, al klagen, dat „een goede Dogmatiek van uit het ethisch beginsel nog ontbrak", — doch op dogmatisch gebied hebben wij van ethische zijde toch niet enkel publicaties van de la Saussaye. Ik denk hier, om van de oudere generatie slechts één te noemen, aan Gunning, op wiens literaire nalatenschap óók wat het dogmatisch gedoelte betreft, toch zeker van toepassing is wat Honig p. 19 van „de geschriften der woordvoerders van de ethische richting" zegt, „dat er talrijke mooie bladzijden in voorkomen en meermalen ernstige dingen in worden gezegd". En wat de jongere generatie betreft is het, om iets te noemen, alsof dat van uit het ethisch beginsel geschreven Handboek der Dogmatiek van Prof. Muller, — verschenen, al ik mij niet sterk vergis, na 1905, — heelemaal niet bestaat. Niet hier toch, maar eerst in zijn tweede deel en dan in gansch ander verband, wordt dit boek door Honig genoemd.

Dan nog eens, bevreemdend is dit alles, doch alleen voor wie vergeten is, dat Prof. Honig in het eerste deel zijner Studie en dus ook in het derde onderdeel daarvan, hetwelk handelt van het *streven* der ethische richting in Nederland, slechts een schets levert.

* * *

Wat alzoo door hem op p. 24—30 omtrent de la Saussaye gezegd is, wordt, zooals ik boven reeds meedeelde, door Honig op p. 30 saamgevat in een, naar ook zijn overtuiging, rechtmatige, drieerlei klacht, die tegen de ethische richting in Nederland, wat haar *streven* betreft, is ingebracht.

Ter verduidelijking wil ik deze klacht in haar drie deelen, elk van een enkele kanteekening voorzien, nog eens doen hooren.

1o. »In de dogmatische bespiegelingen der »ethische" richting in Nederland is heel wat duister". Dit slaat, blijkens het verband, op de la Saussaye, »die zich, niet evenals Valeton Jr., op dogmatisch gebied tot de aanduiding van algemeene beginselen bepaalt, maar zich over bepaalde dogmata — vooral over de Christologie — heeft uitgesproken", p. 25. Deze klacht over duisterheid had, mij dunkt, elders dan bij het *streven* der ethische richting onder-dak moeten gebracht.

2o. »De »ethische" richting in Nederland laat de wijsgeerige speculatie telkens de theologie overheerschen.". Ook dit is aan het adres van haar »baanbreker". De uitdrukking »overheerschen" acht ik hier zeer gelukkig. Zij toont, dat Prof. Honig niet tegen het gebruik, maar tegen het misbruik van de wijsbegeerte in de Theologie, bepaaldelijk in de Dogmatiek, bedenking heeft.

3o. »De »ethische" richting in Nederland spoon, al meende zij voor zich, dat zij zich aansloot aan de Gereformeerde Theologie, geenszins voort aan het weefsel, door onze vaderen zoo gelukkig vervaardigd." Adres als boven. Niet onaardige beeldspraak voor: zelfmisleiding der „ethische" richting op het stuk van orthodox-zijn en op dat van: wat Honig elders noemt „Weiterbildung" van de Gereformeerde leer.

* * *

De stof nu door Honig op p. 25—30 behandeld en die, naar hij op p. 30 zegt, »saam te vatten" is in de rechtmatige drieerlei klacht, is op die zes bladzijden in een vijftal punten verdeeld.

Van die vijf wil het mij echter toeschijnen, dat uit het 4e en 5e, hoe waar ook op zichzelf, het op p. 30 gestelde niet kan afgeleid.

Het 4e punt toch is: „Het christelijk gemoed wordt gewond, als het oog wordt gericht op het verschil in de wijze, waarop ter eener zijde de Groningers en Modernen, en ter anderer zijde de Gereformeerden worden bestreden". p. 28. En het 5e is: »de voorstanders der »ethische" richting in het algemeen komen op voor de »Schriftkritiek", p. 30.

Gunstiger is mijn oordeel over de drie andere punten, al moet het mij van het hart, dat Honig ten eerste: door alleen van de la Saussaye te spreken en dat nog wel terwijl hij schrijft: »De beginselen van de ethische richting zijn niet één met de Theologie van de la Saussaye of wien ook", zijn argumentatie minder sterk maakt, en ten tweede, dat wat betreft de argumentatie aan de la Saussaye ontleend, deze zeker meer zou spreken indien Honig ze met, al ware het maar enkele, aanhalingen uit diens schriften had gedocumenteerd.

* * *

In betrekking nu tot 3e deel der rechtmatige klacht constateert Honig onder punt 2 op 27, dat »de la Saussaye op zeer bedenkelijke wijze van de Gereformeerde Belijdenis afgeweken is".

Voor het 1e en 2e deel dier klacht constateert hij evenzeer, en wel onder punt 3, op p. 28 eerst, dat »de la Saussaye bij de behandeling van het dogma zich schuldig maakte aan allerlei wijsgeerige bespiegelingen" en dan »dat hij meermalen duister was".

* * *

Zooals ik zeg, Prof. Honig constateert slechts en acht het overbodig van zijn »mihi constat" aan de lezers van zijn Studie, door middel van „bewijsplaatsen", rekenschap te geven.

Maar, en daarin is hij, evenals met zijn, als onverdiende beschuldiging afwijzen, dat de term ethisch zoo onverstaanbaar zou zijn, in dit derde onderdeel van het eerste deel zijner Studie maar het mij toeschijnt bijzonder geslaagd, — hij verklaart hoe dit alles bij de la Saussaye zoo gekomen is.

Hij doet dit onder de punten 1 en 2 en 3 op die, in dit deel zijner Studie, zoo lezenswaardige bladijden 25—28.

Eerst toont hij daar met groote helderheid aan, dat, al was er ook overeenkomst tusschen Schleiermacher en de la Saussaye, door dat beiden »hun uitgangspunt niet in het object, maar in het subject namen", er toch een diepgaand verschil was doordat de eerste van het gevoel in de Theologie uitging, terwijl voor den laatste, beïnvloed als hij was door Vinet, het »beginsel der Theologie ethisch van aard was, moest gezocht in den wil, in de uitspraak der conscientie". Zoodat dan ook de la Saussaye in zijn sympathie voor Schleiermacher te ver ging en daardoor verwarring stichtte. p. 25.

Daarna toont hij op diezelfde bladzijden onder punt 2 aan, dat de la Saussaye op zeer bedenkelijke wijze van de Gereformeerde Belijdenis afgeweken is, doordat hij, wat de Vermittelungstheologie betreft, wel sterk accentueerde hetgeen hij met haar gemeen had, — het christendom is niet leer, maar leven, — doch niet genoeg liet uitkomen, waarin hij van haar verschilde, en wel door de plaats welke volgens Vinet en ook volgens hem in de Theologie toekomt aan het geweten, p. 27.

En eindelijk, onder punt 3, dat de la Saussaye, door zich te stellen onder den invloed der speculatieve Vermittelungstheologen, »die de Theologie lieten overheerschen door de philosophie van het Duitsche Idealisme«, tot zijn „wijsgeerige bespiegelingen" en zijn „duisterheid" kwam. p. 28.

Hier is Dr. Honig in zijn kracht en hoort men den, in de geschiedenis der nieuwere niet minder dan in die der oudere Theologie, bedreven hoogleeraar der Dogmatiek.

G.

Verbetering. In kolom 1, alinea 6 v. o. van mijn vorig artikel ontsnapte een kwaadaardige zetfout aan de correctie. Er staat tweemaal: geloofs*derving* inplaats van tweemaal: geloofs*vervaring*.

Uit de Pers.

Ook de *Waarheidsvriend* klaagt over de afwijzende houding, die de Regeering innam tegenover het verzoek van Ds. Brummelkamp, om een nationalen bededag uit te schrijven.

Het antwoord van den Minister van Binnenlandsche Zaken op de vraag van den heer Brummelkamp was niet bemoedigend. De wensch, dat de Overheid de natie zou uitnoodigen tot een openbaren bededag, werd afgewezen.

Zeker, de Minister gaf toe en hij was het er mede eens, dat het zich in tijden van druk en rampspoed wenden tot den Allerhoogst niet alleen overeenkomstig de menschelijke natuur, maar ook een uiting van vroomheid is, die den mensch siert. Maar ondanks dat, blijft het naar 's Ministers meening twijfelachtig, of het wel zou strooken met den wensch van de meerderheid der natie, dat de Regeering in geloofszaken het initiatief zou nemen, dat zij zich op eenigerlei wijs in geloofszaken zou mengen. Waar dit het geval is, was de Minister van oordeel, dat het beter is zich te onthouden, want men zou gevaar loopen, dat inplaats dat men kreeg een algemeene uiting van vroomheid, men zou staan voor een uiting van tweedracht, die in elk geval zou zijn te vermijden.

De motieven, die de Minister voor zijne weigering om het verzoek van den afgevaardigde van Loosduinen in te willigen, aanvoerde, lijken ons niet alleen zwak, maar ook weinig steekhoudend.

Het groote argument dat Mr. Cort van der Linden bezigde, kwam eigenlijk alleen hier op neer, dat de Overheid heeft rekening te houden met den *volkswil*. De Regeering, zoo de Minister, heeft zich af te vragen, of wat begeerd wordt wel overeenkomstig den wensch van de meerderheid der natie is.

Terecht voegde de heer Brummelkamp in zijn repliek Mr. Cort van der Linden toe, dat diens standpunt geen ander schijnt te zijn, dan: »ik sta hier eenvoudig om uit te voeren den op een gegeven oogenblik gebleken wil van de natie".

De Minister wraakte echter in tweede rede zijn beroep op den volkswil. Wat hij had willen zeggen, was, dat wanneer van Overheidswege het initiatief zou worden genomen om tot een dergelijken biddag te komen, hetzij in den vorm van een verzoek, hetzij op andere wijze, dit bij vele menschen in den lande aanstoot zou geven.

Merkwaardig is het verschil tusschen de eerste en de tweede rede van den Minister wat betreft de woorden *»de meerderheid der natie«* in de eerste en *»vele menschen«* in de tweede redevoering die aan de oproeping der Overheid aanstoot zouden nemen.

Met die nadere toelichting kon Mr. Cort van der Linden intusschen zijn beroep op de *meerderheid der natie* niet ongedaan maken. Gelukkig vond hij er iets op om uit de impasse te geraken. Hij wilde het Dr. de Visser, die zich ook in het debat gemengd had, nazeggen: »dat een biddag te heilig is, dan dat men dien moet maken tot een voorwerp van discussie«.

Dr. de Visser, die zijn warme sympathie betuigt met het denkbeeld, dat door den heer Brummelkamp was naar voren gebracht, nam aan de discussie deel om het Staatsrechtelijk bezwaar van den heer Roodhuizen te weerleggen, dat gelegen was in den aandrang om een biddag van *Overheidswege* uitgeschreven te krijgen.

Op juiste en onaanvechtbare gronden bestreed de afgevaardigde van Katwijk het bezwaar van den heer Roodhuizen. Daar de heer de Visser later de uitdrukking bezigde, dat hij de zaak van het gebed in het algemeen en van een biddag in het bijzonder veel te heilig en te ernstig achtte om haar tot een onderwerp van discussie te maken, is juist, maar hij voegde daaraan deze woorden toe *»in deze Kamer«* wat natuurlijk, naar het ons voorkomt, heel iets anders is als wat Mr. Cort van der Linden er van maakte, die de woorden van den afgevaardigde in het gemeen nam.

Intusschen was het resultaat van het debat, wat wij hierboven neerschreven, dat de wensch, om de natie van Overheidswege tot een openbaren biddag uit te noodigen, werd afgewezen.

Het doet ons leed, dat de regeering niet aan het verzoek van den heer Brummelkamp voldeed.

* * *

In *Fraternitas*, het groot-gereformeerd studentenblad, dat uitgaat van de Corpora S. S. R. N. D. D. D. en F. Q. I., komt de volgende beschouwing voor over het besluit der Synode om aan studenten het preeken te verbieden:

Ten leste: 't besluit tot krachtige handhaving van 't preekverbod voor theol. studenten niet-candidaten. Deze beslissing deed ons bijzonder goed. Al is het op zich zelf een veeg teeken, dat een sanctie onmisbaar bleek, 't moet met dank aanvaard, dat de synode eenstemmig 't verbod handhaafde. Dat van de velen, die overtreding vroeger oogluikend toelieten en die toch ook wel ter synode vertegenwoordigd geweest zullen zijn, geen woord ter vergoelijking van dergelijke praktijken werd gehoord, mogen we wel aanvaarden als een bewijs, hoe zeer ze zich schaamden.

Van verbodsovertreding zal voortaan wel geen sprake meer zijn. 'n Uitstel van kerkelijk examen zal eerder daarvan afhouden, dan 't besef tegen eer en geweten te handelen 't blijkbaar deed. Het is een *schande* voor de kerken — dit moet eens uitgesproken, — dat ze de studenten tot ongeoorloofd optreden te verlokken zochten, 'n *schande* niet minder voor die theologen onder ons, die om de winst van enkele guldens of uit onheilige gretigheid naar den kansel zich overhalen lieten. 't Is maar al te bekend, hoe sommigen, wel bewust de duisternis zoekend, den kerkeraden uitdrukkelijk verzochten, hun optreden in de kerkbode niet te vermelden, en toch den euvelen moed hadden de gemeente te vermanen, haar te spreken van God en Zijne Gerechtigheid.

Ook dat in deze richting opheffing van den misstand werd gezocht, stemt ons erkentelijk. Bij 't groote gebrek aan predikanten scheen oplossing door opheffing van 't verbod zoo verleidelijk. Hier en daar in de pers gepropageerd, vond deze opvatting echter — uit vrees voor onvruchtbaar debat? — ter synode geen woordvoerder. Er spreekt uit 't genomen besluit 'n zorg voor 't heil der gemeente, voor 't heil ook harer toekomstige dienaren, die ons zéér sympathiek is. Alle verkorting van de voorbereiding tot het eerste optreden offert de gemeente aan den student op, maar verscherpt ook de gevaren voor den jeugdigen voorganger, onontkoombaar bijkans en doodend voor zijn geestelijk leven. In den engeren kring der betrokkenen schijnt dat weinig beseft te worden. De bezwaren van 't predikantschap, elders — b.v. in den »Omhoog«-kring — zoo diep gevoeld: 't gevaar van de religieuse phrase, van gehardheid in den omgang met 't heilige, van geestelijke dorheid bij wie anderen tot 't leven moeten leiden, — dat alles gaat bijkans onopgemerkt aan hen voorbij. Niet allereerst 't gebrek aan positieve theologische kennis — veelal het argument in deze — maar 't ontbreken van geestelijken diepgang, ervaring en zelfstandigheid, onbekendheid met strijd en dus met overwinning in eigen zieleleven, moest doen aarzelen, zóó zware taak als 't voorgaan der gemeente te aanvaarden. Er ligt een eisch tot heiligen schroom in het besef, de gemeente te moeten spreken van de groote dingen Gods, in het weten, dat zoowel de grijze, door-'t-leven-geslagene, als de jonge twijfelaar van hen het Woord verwachten, dat vrede brengt, dat zij de stem der gemeente tot God zullen zijn, dat zij Gods zegen zullen brengen aan Zijne kerk. Maar wat we zien is veeleer 'n *hunkeren* naar den preekstoel. Zoodra 't hek van den dam is, trekken ze, met de college-preek, naar opgegeven tekst, vol hier en ginds geleende »gedachten« en vaak buiten 't bereik hunner geestelijke kracht, de gemeente in. En deze, 't aanhooren van slecht-geleren preeken moede, *leert* zich behelpen, . . .

»'t Is zoo ontzaglijk moeilijk 'n goed predikant te zijn«. In 't bewustzijn hiervan en allerminst uit lust tot kritiek schreven we deze klacht neer. 't Is zoo smartelijk te moeten aanzien, hoe hier met het allerhoogste vaak wordt gespeeld. Zoo ook, dan moet hier met dringenden ernst de eisch gesteld: »Halte heilig deine höchste Hoffnung!«

Dat de synode onze studenten hierbij hielp, door geen verkorting der kostbare jaren van voorbereiding toe te staan, het heeft ons — we zeggen 't nogmaals — tot groote erkentelijkheid gestemd.

Juist omdat dit woord uit den kring der studenten zelf voortkomt, geven we er gaarne een plaats aan.

Het toont wel, hoe juist de beslissing der Synode was.

Officieele Berichten.

De roepende kerk van Hellevoetsluis bericht, dat de classis Brielle op 3 Febr. te Middelharnis wordt bijeengeroepen.

Stukken voor behandeling worden vóór 27 Jan. bij den laatst ondergeteekende ingewacht.

A. Kollaard, *praeses*,
P. Prins, *scriba*.

Hellevoetsluis, 12 Jan. 1915.

Rinsumageest en Sybrandahuis, 12 Jan. Met dank aan den Koning der kerk mocht onze geliefde herder en leeraar, Ds. O. de Roos, dezen dag zijn 25-jarig ambts-jubileum vieren. 's Namiddags bediende hij, ter gedachtenis hieraan, Gods Woord volgens 2 Cor. 4 : 7, en toonde hieruit aan, dat de zwakheid van den bedienaar dient tot openbaring der kracht Gods; en wel door de gemeente te bepalen bij: *a*. de heerlijkheid van het bediende Woord; *b*. de zwakheid van den bedienaar; *c*. de kracht zijner bediening. Groot en innig was de blijde deelname en waardeering uit deze kerk, alsook uit zijn eerste gemeente Oudega c. a.

In de na-vergadering ('s avonds) werd nog veel blijdschap en liefde genoten. Ook waren er vele afgevaardigden van zusterkerken der classis, ambtsbroeders en betrekkingen hierbij tegenwoordig, die overvloedig getuigenis van hunne waardeering en hartelijke toegenegenheid aflegden en opwekten tot blijdschap en lof des Heeren.

Tevens werden bij deze gelegenheid den jubilaris door de kerken van Rinsumageest en Sybrandahuis en van Oudega c. a., stoffelijke blijken van toegenegenheid ter hand gesteld.

Namens de kerk van Rinsumageest c. a.:
W. Slier, *scriba*.

Buitenland.

Duitschland. Stemming in het Duitsche leger.

In een Duitsch blad vonden wij de twee volgende brieven waarmit de stemming blijkt die in het Duitsche leger gevonden wordt:

I.

»Een schoon gezicht, dat met mijn gemoedsstemming overeenkomt, had ik zooeven. Voor mij lag het slagveld, dat beheerscht wordt door de schoone Gothische kerk te B., ook nu nog; het schoone Godshuis, zoo vreeselijk doorschoten, steekt zijn toren hoog tot in de donkere wolken, die zooeven het geheele slagveld bedekten. Daar stijgt op eens een wonderschoone regenboog over de kerk op en overspant met grooten boog de plaats, waar in de laatste weken zooveel verschrikkelijks geschiedde, waar elk huis, elke boom spreken kan van de granaten en shrapnells, die de huizen verwoestten en de boomen versplinterden. Was dit niet eene belofte, dat ook hier weder de vredezon zou schijnen, om de wonden te heelen die deze booze oorlog geslagen heeft! Aan den vrede heb ik ook in de laatste dagen veel moeten denken. Waarom! Gedachten komen en gaan, nauwelijks weet men wanneer zij beginnen, en toch wordt dikwijls alles door eene enkele gedachte beheerscht. Zoo was het ook bij mij.

Tot hier toe ben ik er ver van geweest, te vreezen voor den dood. Integendeel, een heerlijk gevoel doorgloeide mij, zoo dikwijls ik in den kogelregen moest. Wil het vaderland mijn leven, dan zal ik het gaarne geven. En toch kwam gisteren het verlangen in mij, in het vreemde land niet te verschijnen als een die den oorlog brengt, maar een bode des vredes. Doch die gedachte vliedt weder weg; de granaten die dag en nacht, nu eens hier, dan weder daar, inslaan, verdrijven ze. Alleen des avonds, wanneer ik met mijn goede kameraden, die mij daartoe uitgenoodigd hebben, den dag met gebed sluit, en ik bemerk hoe de ziel van deze mannen zich tot God wendt, komt de wensch opnieuw op: ach, kon ik nog eenmaal een vredebode zijn.

In een blad las ik, dat de Duitsche soldaat drie boeken in den oorlog mede neemt: den Bijbel, Goethe's Faust of een van de werken van Nietzsche, waarvan de titel mij niet te binnen komt. Bij al mijn rondloopen als ordonnans heb ik bij de lieden naast de couranten slechts bijbelboeken gezien, en niet alleen in den ransel, maar men leest er dikwijls in. Men ziet daarnit, dat hetgeen werkelijk waarde heeft, altijd weder gewaardeerd wordt in een tijd, waarin alle schijn wegvalt.

II.

Ik ben er werkelijk blij om, dat mij niets aan andere menschen bindt! Ik behoor geheel aan het vaderland. Ik kan nu goedsmoeds en met blijdschap op gevaarlijke posten gaan staan. Ik verheug mij er ook in, dat ik niet meer de compagnie alleen heb; dat meer officieren aanwezig zijn. Ik behoef mij niet meer zoo te ontzien, ik behoef niet op elke patrouille de oudere landweermannen met vrouw en kinderen uit te zenden, ik kan het meeste zelf doen! Dat werkt ook goed op onze mannen. Toen ik onlangs dertig meters vóór de vijandelijke loopgraven een ons hinderlijke hoop stroo in brand stak, zag men de goede stemming op het gelaat der menschen. En toch zoek ik het gevaar niet op. Ik bid God dagelijks, dat Hij mij in het leven late. Ik gevoel dat ik in mijn leven nog niet daar gekomen ben, waar ik komen moet. Ik las in een veldpostbrief, dat men het beste deed geheel afscheid te nemen van het leven en elken nieuwen dag als een nieuw genadegeschenk uit de hand Gods te nemen. Ja, wanneer ik mijn leven op die manier kon afsluiten! Ik gevoel elken dag, hoezeer ik niet bereid ben. Tot hiertoe is het mij altijd als een donker raadsel geweest, dat juist de besten uit onze gelederen weggerukt werden. Ik meen er nu iets van te verstaan — wellicht zijn die juist het rijpst voor de eeuwigheid. Welk een oneindige goedheid is het toch van God, dat Hij ons nog in het leven laat«.

Engeland. Verootmoediging!

Tot hiertoe vernamen wij niet veel uit Engeland waaruit wij konden opmaken, dat de oorlogstoestand waarin het land verkeert, tot verootmoediging leidt. Daarom doet het ons te meer weldadig aan, dat Canon Green in zijn Adventspreeken te Manchester een toon liet hooren, waarin gemaand wordt tot belijdenis van schuld. In een van die preeken behandelde hij het onderwerp: »is de oorlog een oordeel«? en zeide daarbij, dat men de vraag moest stellen: »verdienen wij een oordeel? Is er iets in Engeland, waardoor wij een oordeel konden uitlokken?" Volgens de predikers is daaraan niet te twijfelen. De groote zonde die tot God roept, is de schreeuwende Godverzaking. De laatste tien jaar zijn gekenmerkt geweest door Godverachting, ledige kerken en het misbruiken van den dag des Heeren. Wij spraken over den oorlog als een gevolg van de stofvergoding van Duitschland. Dachten wij er eenigszins aan, dat Engeland materialistisch is, en dat het volk tegenwoordig in de hoogste mate onverschillig is voor God? Deze zonde werd niet alleen gevonden bij den luien rijkaard en den onverschilligen arme. De geheele natie heeft God vergeten.

De prediker geloofde, dat de oorlog het volk zou terug leiden tot de kennisse Gods. Reeds meende hij daarvan eenige voorteekenen te bespeuren. Jonge soldaten verklaarden, dat zij de waarde van den godsdienst hebben leeren kennen toen zij in dienst traden; rijke lieden gaven hun lichtzinnig, weelderig leven op en gingen zich wijden aan de verpleging van gewonden.

Een geheel andere toon werd in de Herfst-Conferentie van de Church Association door den heer Capron aangeslagen. Zijn betoog kwam hierop neer, dat wat tegenwoordig in Duitschland gezien werd, in de Hoogere Critiek-beweging zijn oorsprong had. Daarnit sproot de wijsbegeerte van Nietzsche en Treitschke voort, waarbij Odin, de oorlogsgod, hooger staat dan Jehovah, [en volgens welke de oorlog een heilige zaak moet genoemd worden. Engeland heeft te zeer de geschriften der Duitschers gevolgd. Daardoor zijn een groot deel van de predikers en onderwijzers in Engeland den Bijbel gaan beschouwen als een menschelijk boek vol van dwalingen. Vele nationale zonden hebben hierin hun wortel.

Maar wat zou men kunnen antwoorden, dat Darwin in 1859 met zijn evolutietheorie kwam, toen Nietzsche een jongeling van 14 jaar was? En zou Duitschland een Haeckel hebben zien optreden, als niet Darwin hem geïnspireerd had?

Frankrijk. Uit Frankrijk komen in deze dagen slechts weinige berichten, en daarom weten wij niet veel omtrent den toestand der Protestansche kerken aldaar. Hetgeen wij daaromtrent vernamen, komt op het volgende neder:

Het orgaan der Luthersche kerk *De Témoignage* verschijnt voorloopig niet. Zoo gaat het ook met andere kerkelijke bladen. De mobilisatie heeft de redacteurs en de drukkers naar het front getroepen. De *Christianisme au XXe. Siècle* kon nog verschijnen, maar de *Eglise libre* zal voorshands niet in het licht komen. Van de 450 predikanten die tot den rechtervleugel van de Gereformeerde kerk behooren, dienen er 280 in de gelederen. Meer dan 200 gemeenten hebben geen dienst des Woords, zoodat er geen Godsdienstoefeningen gehouden worden. Gemeenteleden, soms ook predikantsvrouwen, trachten hier en daar in de bestaande leemte te voorzien.

Te Parijs worden de zalen der christelijke jongelingsvereeniging voor de verpleging van gewonden gebruikt. Graaf J. de Pourtalès staat aan het hoofd. Ook in het Diakonessenhuis »Rue Neuilly" werd een Lazaret opgericht. De Regeering heeft veldpredikers aangesteld; ook voor de oorlogsschepen heeft zij geestelijken benoemd.

De Parijsche Mission is er treurig aan toe. De directeur dier Missie, Blanquis, en een oude bediende zijn de eenige bewoners van het Zendingshuis. De drukkerij is gesloten. Het maandblad, dat daar gedrukt werd, verschijnt niet meer. De financieele nood dier Missie is buitengewoon groot.

GEMENGD NIEUWS

Engeland en de Paus. De Engelsche regeering heeft Sir Henry Howard als geaccrediteerd gezant naar den Paus afgevaardigd. Op een desbetreffende vraag heeft de regeering geantwoord, dat de benoeming van Sir Henry geschiedde met een speciaal doel en slechts van tijdelijken aard is. Hij heeft in opdracht, den Paus op de hoogte te stellen van het oogpunt waaruit Engeland den oorlog beschouwt, voorts om nauwkeurige inlichtingen te geven omtrent de gebeurtenissen die daaruit voortvloeiden, en de beweegredenen aan te geven van de houding die Engeland aangenomen heeft sedert de normale verhoudingen van de Europeesche machten het eerst werden verstoord. Deze daad der Engelsche regeering heeft vele protesten uitgelokt. Velen vreezen, dat de speciale missie het smalle einde is van den weg om een blijvenden Engelschen gezant in het Vaticaan te brengen.

* * *

Het *Berliner Tageblatt*, dat vroeger van alle religie afkeerig was, drukt in no. 642 den brief af van eene Fransche predikantsvrouw uit Cherbourg, waarin het afsterven van een Duitsch soldaat aan de ouders medegedeeld wordt. Deze brief bewijst, dat het Evangelie ook midden in den krijg zegeviert. In dien brief lezen wij: »Hij toonde zich er zeer dankbaar voor, dat hij mij aan zijn ziekbed zag, vooral omdat ik hem in zijn moedertaal troostwoorden toespreken kon. Den laatsten Vrijdag tegen 5 uur des avonds liet hij ons roepen, en wij gingen aanstonds tot hem. De Fransche geneesheeren die alles in het werk stelden om het leven van den kranke te redden, verheelden ons den critieken toestand niet, want zijn wonden aan het hoofd en in de zijde deden het ergste vreezen. De lieve kranke zag ons met een glimlach aan, en na eenige troostwoorden verzocht hij mij met hem te bidden, wat aanstonds geschiedde, waarbij de omliggende kranken aandachtig medebaden. Uw lieve George sprak duidelijk het Onze Vader uit, ofschoon een wonde in den hals hem nauwelijks toeliet zijne stem te verheffen. Hij legde zich daarop kalm op het kussen neder en scheen naar lichaam en ziel verlicht. Des Zaterdags scheen het wat beter te gaan; maar des Zondags werd de zwakte buitengewoon groot, trots al de middelen die de geneesheeren aanwendden; toch bleef hij bij kennis en verzocht mij andermaal met hem te bidden. Na een innig gebed zeide hij blijmoedig: »Moeder, die goede moeder, bidt onophoudelijk voor mij, vader ook«. Bij het afscheid zeide ik hem nog: »De Heere is mijn Herder, mij zal niets ontbreken«. »Neen niets«, antwoordde hij met een krachtigen handdruk. Wij verlieten hem toen, om hem niet te vermoeien. Het was ons laatste bezoek, want in dien nacht werd hij door zijn lieven Heiland overgedragen in den eeuwigen vrede, ver van het gruwelijk gewoel van het slagveld, dat zoo menig jong leven weggerukt heeft. Wee hem, die dezen bloed- en tranenstroom ontketende. Gisteren begeleidde mijn man den lieven afgestorvene tot de stille groeve in ons zoo schoon gelegen kerkhof. De lijkbaar was omgeven door Fransche soldaten, gelijk dit bij ons de loffelijke gewoonte is, wanneer een krijgsgevangene sterft.

Allen bleven bij het open graf staan om de laatste gebeden aan te hooren, die vóór het uitspreken van den zegen gedaan worden«.

Winckel.

Voor Kinderen.

DE SPEELMAN.

XXXII.

Op en van Jadis.

Al mocht ook voor de kleine lezeres niet alles duidelijk zijn, toch begreep zij vrij goed wat de bedoeling was. Als iemand lust had om God te vreezen, dan zou de Heere hem leiden en hem wijzen welken weg hij had te gaan om tot een goed einde te komen.

Dat nu was juist wat zij noodig had. Want al was veel haar nog duister, dit had het kind reeds lang gevoeld, dat de menschen in haar omgeving niet allen van één geest waren. Haar ouders waren, dit begreep zij zeer goed, in veel opzichten geheel andere menschen dan de tuinman en zijn vrouw en nog enkelen op Jadis. De een wilde zoo veel mogelijk de wereld genieten en ijdele vreugd smaken, gelijk Louise die op de kermis had gezien. De ander kende een andere blijdschap, niet van deze wereld. Zoo b. v. de speelman, die van het kermisgejoel niets wilde weten al kon het hem ook geld opbrengen. En dit was zeker, die laatste soort menschen, trokken Louise het meest aan.

De woorden uit den 25sten Psalm die zij zoo pas gelezen had bemoedigden haar. De Heere wilde haar Leidsman zijn en in stilte bad zij Hem in alle eenvoudigheid ook haar te leeren en te leiden.

Toen ging zij voort met lezen tot zij kwam aan de plaat, die voorstelde: Jezus zegent de kinderen. Bijzonder lang werd ille ditmaal bekeken, al was het zeker niet voor den eersten keer. En nauwlettend en verblijd las zij de woorden die er onder stonden uit Markus 10 vs. 13, 14, 15 en 16.

En zij brachten kinderkens tot Hem, opdat Hij ze aanraken zoude; en de discipelen bestraften degenen, die ze tot Hem brachten.

Maar Jezus, dat ziende, nam het zeer kwalijk, en zeide tot hen: Laat de kinderkens tot Mij komen, en verhindert ze niet; want derzulken is het Koninkrijk Gods.

Voorwaar zeg Ik u, zoo wie het Koninkrijk Gods niet ontvangt gelijk een kindeken, die zal daarin geenszins ingaan.

En Hij ontving ze met Zijne armen, en de handen op hen gelegd hebbende, zegende Hij ze.

* * *

Terwijl het kind zoo alleen in haar kamertje was zaten mijnheer en mevrouw in hun fraaie huiskamer druk te redeneeren over allerlei plannen meestal voor de komende feestdagen. Ook vonden zij dat het nu hoog tijd werd voor Louise om onderwijs in muziek en dans te ontvangen. De meester dien men daarvoor op 't oog had, kon dan met het nieuwe jaar beginnen.

»Ik vrees maar één ding" zei mijnheer Verspronck, »en dat is dat het vooreerst nog niet gaan zal. Onze kleine meid ziet er slecht uit dat hebt ge zeker ook wel gemerkt".

»Zeker", zei mevrouw. »Sinds dien dwazen kermisdag met de Maanzoons is het lieve kind niet goed. Ik vrees dat zij in den laten avond koude heeft gevat".

»In elk geval", zei mijnheer, »zullen wij eerst eens den dokter raadplegen vóór we den muziekmeester laten komen. Ik zou niet gaarne zien, dat Louise met Kerstmis ziek lag".

»Natuurlijk niet, op zoo'n tijd van algemeene vreugde als elke boer zijn gebraden gans eet en in de steden en dorpen ieder die kan rust houd. Dan zou ziekte al heel ongelegen komen".

»Ja, maar daar komt bij", ging mijnheer voort, »dat ik een plan heb, waarover ik u juist wilde spreken. Ik heb brieven ontvangen van vrienden met wie ik vroeger in het leger heb gediend. Ook zij hebben hun ontslag genomen, maar weten nog niet bepaald, waar zij zich zullen vestigen. Natuurlijk zou ik het heel aangenaam vinden, als ze in onze buurt kwamen wonen. En nu wilde ik hen op Kerstfeest bij ons te gast vragen en dan meteen een feestavond geven, waar de kennissen uit den omtrek